

CHINY: SFERY DUCHA, MYŚLI I REALIÓW GOSPODARCZO-STRATEGICZNYCH CHINY

Wang Yun

PRZEMIANY RODZINY CHIŃSKIEJ W ASPEKcie PRAWNYM: KU INDYWIDUALIZMOWI CZY FAMILIZMOWI?

Badania socjologiczne i antropologiczne pokazują, że współczesna chińska rodzina jest rozdarta pomiędzy tendencją do indywidualizacji a familizmem¹. Indywidualizacja jest procesem uważanym za rezultat dramatycznej modernizacji społeczeństwa. Natomiast familizm jest interpretowany jako kontynuacja silnej tradycji ideologii rodzinnej.

W niniejszym artykule przeanalizuję obraz rodziny w kontekście zmian we współczesnym chińskim prawie rodzinnym, szczególnie w ostatnich czterech dekadach. Spróbuję zbadać, czy wspomniane tendencje występują w systemie prawa rodzinnego, a jeśli tak, to na jakich polach się ujawniają. W tym celu wybrane akty prawne, kodeksy i inne dokumenty normatywne zostaną poddane analizie z uwzględnieniem ich tła historyczno-kulturowego.

Moją pierwszą hipotezą jest twierdzenie, że zmiany we współczesnym chińskim prawie rodzinnym potwierdzają tezę, że rodzina chińska jest rozdarta pomiędzy indywidualizacją a familizmem. Druga hipoteza jest twierdzeniem, że powyższe tendencje inaczej wyrażają się w różnych relacjach rodzinnych. W ostatnich zmianach prawa rodzinnego dotyczących relacji między mężem a żoną uwidacznia się tendencja do indywidualizacji. Natomiast tendencja do familizmu ma odzwierciedlenie

¹ O indywidualizacji w chińskim społeczeństwie zob. Yan Yunxiang, *The Individualization of Chinese Society*, Shanghai Yiwen Chubanshe, Shanghai 2012; Mette Halskov Hansen, Rune Svaerud (red.), *iChina: The Rise of the Individual in Modern Chinese Society*, Niaspress, Copenhagen 2010. O instytucjonalnym familizmie w społeczeństwach wschodnioazjatyckich zob. Chang Kyung-Sup, *Individualization without Individualism: Compressed Modernity and Obfuscated Family Crisis in East Asian*, przeł. Liu Wenrong, „Family Studies” 2012, t. 7.

w prawach, które odnoszą się do relacji między pokoleniami. W niniejszym tekście zamierzam zweryfikować przedstawione wyżej hipotezy.

Artykuł składa się z pięciu części. W pierwszej z nich dokonam analizy przemian we współczesnej rodzinie chińskiej. W drugiej przedstawię interpretację tendencji do indywidualizacji i familizmu w kontekście chińskiego prawa rodzinnego. W trzeciej i czwartej opiszę ich wpływ na chińskie prawo rodzinne, natomiast na końcu wyciągnę wnioski.

Pod pojęciem prawa w niniejszym tekście rozumiem nie tylko prawa ustawowe obowiązujące w Chińskiej Republice Ludowej, takie jak Prawo małżeńskie Chińskiej Republiki Ludowej (z poprawkami z 2001 r.), ale także inne ustalenia i regulacje, które są uznawane za legalne i obowiązujące w chińskim systemie prawnym, na przykład interpretacje Sądu Najwyższego dotyczące Prawa małżeńskiego Chińskiej Republiki Ludowej.

Zmiany we współczesnej rodzinie chińskiej

Od czasu rozpoczęcia w Chinach reform i otwarcia na świat chińskie społeczeństwo doświadczyło wielkich zmian związanych z szybkością rozwoju gospodarczego. Rodzina, jako podstawowa instytucja społeczna, także ich doświadczyła. Do wyjaśnienia, na czym polegają powyższe zmiany, najczęściej używa się teorii modernizacji rodziny. Badacze, którzy się do niej odwołują, są przekonani, że jej proces w rodzinie chińskiej już się rozpoczął. Po pierwsze, jej rozmiar się zmniejszył i upowszechniło się występowanie rodziny nuklearnej. Po drugie, udzielane przez nią wsparcie emocjonalne staje się coraz ważniejszą z pełnionych przez nią funkcji. Po trzecie, relacje między mężem a żoną w skali ważności zastąpiły relacje między rodzicami a dziećmi².

Część antropologów uważa, że teoria modernizacji rodziny nie wystarczy do tego, aby wyjaśnić przemiany zachodzących w chińskich rodzinach. Ich reprezentantem jest na przykład Yan Yunxiang, który pracuje na Uniwersytecie Harvarda. Według niego to teoria indywidualizacji jest najlepszym narzędziem do interpretowania tego, jak zmieniają się chińskie rodziny. Bazując na badaniach terenowych, Yan Yunxiang twierdzi, że chińskie społeczeństwo przechodzi proces indywidualizacji. Znaczy to, że indywidualum staje się podstawową jednostką społeczną³. Taki stan rzeczy wpływa również na życie rodzinne. Według badacza przejawia się on

² Tang Can, *A Review of Modernization Theory and Its Development on Family*, „Sociological Studies” 2010, nr 3, s. 199.

³ Ulrich Beck, Elisabeth Beck-Gernsheim, *Varieties of Individualization. Foreword*, w: M. Hansen, R. Svarverud (red.), *iChina: The Rise...*, s. XIII.

w dążeniu indywidualnych jednostek do posiadania autonomicznego życia prywatnego wewnątrz rodziny na obszarach wiejskich. Polega ono na stawianiu osobistej satysfakcji za główny cel do osiągnięcia w życiu rodzinnym⁴. Z kolei chiński antropolog Shen Yifei zauważył, że klasa średnia w Szanghaju definiuje zakres swoich relacji rodzinnych zgodnie z własnymi upodobaniami. W związku z tym struktura jej rodzin jest zróżnicowana i płynna, w zależności od potrzeb i upodobań danej jednostki, które zmieniają się w trakcie jej życia⁵.

Z drugiej strony, można zaobserwować, że indywidualizacji w chińskiej rodzinie towarzyszy tendencja do zachowywania tradycyjnych wartości rodzinnych. Cześć dla rodziców ciągle stanowi główną cnotę w chińskim społeczeństwie⁶. Odsetek rodzin rozszerzonych w stosunku do rodzin nuklearnych wcale się nie zmniejsza, a nawet wykazuje tendencję wzrostową⁷. Funkcjonują relacje wewnątrz rodu. Badacze zaczęli stosować nowy termin – „rodzina sieciowa” – na opisanie częstej i intensywnej współpracy pomiędzy członkami patriarchalnej rodziny⁸.

Tendencja do indywidualizacji i tendencja do familizmu

Wczesna historia teorii indywidualizacji sięga czasów Webera. Zgodnie z jego poglądami proces uprzemysłowienia społeczeństwa zachodniego, do pewnego stopnia, jest jednocześnie procesem indywidualizacji. Samo pojęcie „indywidualizacja” ma kilka różniących się znaczeń. Bauman, Giddens i Beck są uważani za głównych twórców teorii z nim związanych⁹. Chociaż ich rozumienie tego pojęcia nie jest dokładnie takie samo, podzielają poglądy na proces, na który wskazuje. Uważają mianowicie, że polega on na podważaniu i rozwiązywaniu więzów, które łączyły ludzi z określonymi sposobami życia. Ludzie ci, zrywając owe więzy,

⁴ Yan Yunxiang, *The Individualization...*, s. 11.

⁵ Shen Yifei, *Geti jiating iFamily: Zhongguo chengshi xiandaihua jinchengzhongde geti, jiating yu guojia*, 个体家庭 iFamily: 中国城市现代化进程中的个体, 家庭与国家 [Jednostkowa rodzina iFamily: Jednostka rodzina i państwo w miastach chińskich podczas procesu modernizacji], Shanghai Sanlian Shudian, Shanghai 2013, s. 38–39.

⁶ Xu Anqi (red.), *Family Values in Transitional China: A Comparative Perspective*, Shanghai Shehui Kexueyuan Chubanshe, Shanghai 2013, s. 217.

⁷ Wang Yuesheng, *Dangdai Zhongguo jiating jiegou biandong fenxi*, 当代中国家庭结构变动分析 [Analiza zmiany struktury współczesnej rodziny chińskiej], Zhongguo Shehuikexue Chubanshe, Beijing 2006, s. 68.

⁸ Tamże, s. 9–11.

⁹ Howard Cosmos (red.), *Contested Individualization: Debates about Contemporary Personhood*, Macmillan, New York 2007, s. 2–10.

uzyskują możliwość dokonywania osobistych wyborów w tych jego sferach, w których wcześniej nie było to możliwe¹⁰.

Pojęcie familizmu po raz pierwszy zostało użyte w badaniach socjologicznych nad chińską rodziną, prowadzonych przez Daniela H. Kulpa II, amerykańskiego misjonarza i pioniera badań socjologicznych na chińskiej wsi. Według niego familizm oznacza podporządkowanie indywidualnych interesów interesom rodziny¹¹. Inni badacze definiowali to pojęcie z perspektywy psychologicznej lub socjologicznej. Na przykład socjologowie Ernest W. Burgess i Harvey J. Locke twierdzili, że w Ameryce lat 40.¹² odnosi się ono do silnych uczuć grupowych, kładzenia nacisku na cele rodziny, wspólnej własności, wzajemnego wsparcia i pragnienia kontynuacji rodu. Chociaż pojęcie familizmu było poddawane krytyce za swoją niejednoznaczność i wewnętrzne sprzeczności¹³, posługiwanie się nim upowszechniło się, zwłaszcza wśród badaczy rodziny chińskiej. Jego organizacyjne aspekty, określające strukturę autorytetu, wzorce podejmowania decyzji, interakcje między członkami rodziny, zasady zarządzania własnością itp. budziły zainteresowanie badaczy¹⁴.

Współczesny ustrój prawny w Chinach zaczął być budowany w Republice Chińskiej na początku XX w. Był wzorowany na ustrojach prawnych europejskich państw kontynentalnych¹⁵, a wśród nich największy wpływ wywarły na niego Niemcy. W krajach tych jednostka była uważana za podstawowy podmiot prawa. Dlatego też pochodzące z nich wzorce musiały zostać zaadaptowane w odpowiedni sposób do warunków chińskich, gdzie podmiotem prawa była rodzina. Zgodnie z ideologią konfucjańską, panującą w Chinach w czasach cesarstwa, to ona wyznaczała tożsamość jednostek.

Związek jednostki z rodziną był wspierany przez prawo. Rodzina cieszyła się dużym stopniem legalnej autonomii w cesarskim systemie jurydycznym. Była postrzegana jako podstawowa jednostka prawna i polityczna. Jej głowa pełniła funkcję najwyższego sędziego wobec jej członków i była za nich odpowiedzialna względem władz państwowych. Człowiek taki sądził przestępstwa i wykroczenia popełnione w rodzinie. Miał prawo wydawać uznawane przez państwo wyroki w wielu

¹⁰ Tamże, s. 1. Zob. również U. Beck, *Risk Society: Towards a New Modernity*, Sage Publication, London 1992, s. 127.

¹¹ Daniel H. Kulp, *Country Life in South China*, Columbia University Teachers College, New York 1925, s. 187.

¹² Ernest Burgess, Harvey W. Locke, *The Family: From Institution to Companionship*, American Book Company, New York 1953, s. 60.

¹³ Everett M. Rogers, Hans Sebald, *A Distinction between Familism, Family Integration, and Kinship Orientation*, „Marriage and Family Living” 1962, t. 24, nr 1, s. 25–30.

¹⁴ Lau Siu-Kai, *Familism in an Urban-Industrial Setting: The Case of Hong Kong*, „Journal of Marriage and Family” 1981, t. 43, nr 4, s. 977–992.

¹⁵ Werner Levi, *The Family in Modern Chinese Law*, „The Far Eastern Quarterly” 1945, t. 4, nr 3, s. 263.

sprawach¹⁶. Dopiero jeśli sam nie potrafił sobie poradzić z daną sprawą, zwracał się z prośbą o pomoc do lokalnych urzędników, którzy prowadzili sądy państwowe. Podobna postawa nie była jednak popierana przez rząd, który dążył do tego, aby większość sporów rozstrzygać polubownie poprzez nieformalne organy kontroli i rekonsyliacji¹⁷, takie jak starszyzna wioskowa.

Nowoczesne prawo chińskie stoi przed wyzwaniem adaptacji. Z jednej strony, podobnie do krajów zachodnich, traktuje indywidualną jednostkę ludzką jako podmiot praw, natomiast z drugiej musi się dostosować do istnienia familizmu w chińskim społeczeństwie¹⁸. W dalszej części niniejszego artykułu pojęcie indywidualizacji będzie rozumiane następująco: z indywidualizacją mamy do czynienia wówczas, kiedy członkowie rodziny są traktowani jak niezależne od siebie podmioty prawne, prawo zaś nie interesuje się relacjami wewnątrz rodziny. Natomiast w przypadku, gdy jest nimi bardzo zainteresowane i traktuje rodzinę jako jeden podmiot prawny, wtedy mamy do czynienia z familizmem.

Tendencja indywidualizacji: własność w związku małżeńskim

W tej części zamierzam przeanalizować rewizję prawa małżeńskiego z 2001 r., dotyczącą własności małżonków, jako przykład tendencji do indywidualizacji w chińskim prawie rodzinnym. Aby lepiej zrozumieć jego zmiany, należy wziąć pod uwagę kontekst historyczny, w którym się dokonały. Przed wspomnianą rewizją prawa małżeńskiego prawa i obowiązki małżonków były określane przez Księgę Praw Rodziny, stanowiącą część Cywilnego Kodeksu Republikańskiego z 1930 r., Prawo małżeńskie z 1950 r. i Prawo małżeńskie z 1980 r.

Idealny typ tradycyjnej chińskiej rodziny był często opisywany jako jednostka ekonomiczna, w której kilka pokoleń żyje wspólnie, jadając razem i posiadając wspólną własność. Innymi słowy, tradycyjna rodzina chińska miała wspólny budżet. Posag żony stanowił jedyną własność prywatną, która nie zaliczała się do wspólnego majątku przed podziałem rodziny (*fenjia*, 分家). Zwyczajowo żony dostawały posag, w tym pieniądze i inne dobra materialne od swoich rodziców. Dlatego też był on nazywany „prywatnymi pieniędzmi żony” (*sifangqian*, 私房钱).

¹⁶ Hui-chen Liu, *The Traditional Chinese Clan Rules*, J.J. Augustin Incorporated, New York 1959, s. 6–7.

¹⁷ David C. Buxbaum, *Chinese Family Law in a Common Law Setting: A Note on the Institutional Environment and the Substantive Family Law of the Chinese in Singapore and Malaysia*, „The Journal of Asian Studies” 1966, t. 25, nr 4, s. 621–644.

¹⁸ Zongzhi Huang, *Zhongguo xiandai jiating: laizi jingjishi he falüshide shijiao*, 中国现代家庭: 来自经济史和法律史的视角 [Współczesna rodzina chińska z punktu widzenia historii ekonomii i prawa], „Open Times” 2011, nr 5, s. 82–105.

Miał on znaczenie dla możliwości ustanowienia w przyszłości samodzielnego gospodarstwa domowego przez młodą parę. Prawo dynastii Qing nie regulowało zagadnień związanych z prywatną własnością małżonków.

Kodeks cywilny z 1930 r. ustanowił różnorakie reżimy własności wśród członków rodziny, na przykład własność prywatną, własność wspólną, własność męża i żony jako wyodrębnioną z majątku rodziny rozszerzonej itp. Prawo małżeńskie z 1950 r. wspominało o własności nabytej przed zawarciem małżeństwa, ale nie oferowało jasnej interpretacji jej statusu po zawarciu związku małżeńskiego. Zgodnie z nim „interes kobiet i dzieci” powinien być brany pod uwagę w sytuacji podziału majątku rodziny na skutek rozwodu (art. 23). W prawie małżeńskim z 1980 r. utrzymano to postanowienie. Jednakże pojęcie „wspólnej własności małżonków” zastąpiło używane wcześniej pojęcie „majątku rodziny” (art. 31).

W porównaniu z wcześniejszymi regulacjami prawo rodzinne z 2001 r. jest bardziej precyzyjne odnośnie do podziału własności majątku pomiędzy małżonkami. Określa ono, co jest majątkiem wspólnym, a co należy do danego małżonka. Zgodnie z nim, do wspólnego majątku małżonków zaliczane są: pensje i wynagrodzenia, dochody czerpane z produkcji lub zarządzania oraz zyski z własności intelektualnej uzyskane po zawarciu małżeństwa. Natomiast majątek uzyskany przed zawarciem małżeństwa pozostaje indywidualną własnością tego, kto go posiadał. To samo dotyczy majątku uzyskanego na drodze testamentu lub daru (art. 17 i 18).

Pod koniec 2001 r. Najwyższy Sąd Ludowy wydał pierwszą oficjalną interpretację nowego prawa rodzinnego. Potwierdził w niej, że majątek posiadany indywidualnie przez danego małżonka nie staje się majątkiem wspólnym na skutek zawarcia przez niego małżeństwa (art. 19). Interpretacja z 2003 r. dodawała, że nieruchomości, którą małżeństwo otrzymało od rodziców jednego z małżonków, powinna być interpretowana jako ich dar na rzecz własnego dziecka, niezależnie od tego, czy wola obdarowania go była jasno wyrażona, czy nie (druga interpretacja art. 22). Natomiast w interpretacji z 2010 r. doprecyzowano, że „nieruchomość nabyta przez rodziców jednej ze stron, która została zarejestrowana na nią, jest uznawana za dar dla własnego dziecka i powinna być uznawana za osobistą własność męża lub żony” (trzecia interpretacja art. 8).

Od prawa o własności rodziny z 1950 r., przez prawo o własności małżonków z 1980 r., aż do prawa o własności indywidualnej w małżeństwie z 2001 r. można obserwować ewolucję prawa rodzinnego. Ponadto wyroki sądowe interpretujące prawo małżeńskie po 2001 r. prowadziły do coraz bardziej precyzyjnego rozdzielenia wspólnej własności małżonków oraz własności indywidualnej, należącej do każdego z nich z osobna. Coraz dokładniejszy podział pomiędzy własnością wspólną małżonków a własnością indywidualną stanowi odpowiedź na problemy

wynikające ze wzrastającej liczby spraw rozwodowych w Chinach¹⁹. Majątek posiadany w małżeństwach chińskich wzrastał wraz z rozwojem gospodarczym kraju.

Pośród różnych typów majątku najwięcej kontrowersji wzbudza sprawa posiadania nieruchomości. Jest niepisana zasada, że rodzice jednego z małżonków, zazwyczaj mężczyzny, kupują dla nich mieszkanie lub dom, gdzie będą mogli wychowywać swoje dzieci. Jako że ceny nieruchomości w państwie chińskim rosły bardzo szybko, spór o ich posiadanie staje się główną przyczyną konfliktów w trakcie rozwodów. Dlatego też kwestia ich własności staje się coraz bardziej precyzyjnie uregulowana, co pozwala sądom na szybsze rozstrzygnięcie podziału majątku rozwodników. Jednak z drugiej strony, powyższe regulacje mają krytyków, którzy nie zgadzają się ze stosowaniem logiki rynkowej w kwestiach małżeństwa i rodziny. Ich zdaniem, ułatwianie przeprowadzania rozwodu przyczyni się tylko do wzrostu już i tak dużej liczby rozpadających się małżeństw. Małżeństwo bowiem będzie instytucjonalnie traktowane tylko jako umowa o podłożu ekonomicznym. Istnienie powyższego konfliktu można potraktować jako wyraz ścierania się familizmu tradycyjnej kultury chińskiej z postępującą wraz z reformami ekonomicznymi indywidualizacją²⁰.

Tendencja do familizmu: obowiązek opieki nad starzejącymi się rodzicami

Jak już wspomniano, nowoczesne prawo chińskie rozpoczęło się od poszukiwania kompromisu między jego zachodnim, indywidualistycznym dziedzictwem a chińską, kolektywistyczną rzeczywistością społeczną. Napięcie między powyższymi czynnikami może być zaobserwowane w prawach dotyczących obowiązku opieki nad starszymi członkami rodziny.

Niemiecki Kodeks cywilny z 1900 r. był wzorem dla prawodawstwa cywilnego w Chinach. Mimo to prawo chińskie różniło się od niego w znaczący sposób w aspekcie ustalania obowiązku opieki nad starszymi rodzicami. Zgodnie z prawem niemieckim potomstwo było zobowiązane do pomocy rodzicom tylko wtedy, kiedy nie byli oni w stanie samodzielnie się utrzymywać. Jeśli zaś udzielanie jej przyczyniałoby się do obniżenia standardu życiowego dzieci lub kolidowało z ich innymi obowiązkami, były one z tego zwolnione²¹. Prawa powyższe zostały

¹⁹ Zob. *Annual Report of the Ministry of Civil Affairs of People's Republic of China*, <http://www.mca.gov.cn/article/sj/tjgb/?2> [dostęp 10 czerwca 2018].

²⁰ Zob. Qiang Shigong, *Sifa neng dong xia de Zhongguo jiating – Cong Zuigao renmin fayuan guanyu „Hunyinfā” de sifajieshi tanqi*, 司法能动下的中国家庭 – 从最高法院关于《婚姻法》的司法解释谈起 [Rodzina chińska w sądownictwie chińskim, zaczynając od wyjaśnień Sądu Najwyższego dotyczących Prawa Małżeńskiego], „Beijing Cultural Review” 2011, nr 2, s. 24–30.

²¹ Zob. Niemiecki Kodeks cywilny, 1907, art. 1602 i 1603.

zmodyfikowane przez chińskich ustawodawców. Pierwsze z nich zmieniono w ten sposób, że obowiązek utrzymywania rodziców, dziadków i pradziadków ciążył na dzieciach niezależnie od tego, czy rodzice potrafili sami się utrzymywać, czy też nie. W drugim stwierdzono natomiast, że z udzielania im pomocy dziecko jest zwolnione tylko wtedy, jeśli samo nie będzie po jej udzieleniu w stanie się utrzymać²². Te modyfikacje zmieniły treść kodeksu cywilnego w taki sposób, żeby był on dostosowany do chińskiej tradycji i etyki. Na skutek tych zmian we wspomnianym kodeksie obowiązki dzieci wobec rodziców stały się niemal bezwarunkowe. Tym sposobem relacje międzypokoleniowe zostały w nim wzmocnione. Ponadto, w świetle jego ustaleń, trzy pokolenia stanowiły jedną jednostkę.

Podobnie rodzinę traktowało prawo w socjalistycznych Chinach. Na przykład w prawie o dziedziczeniu, które weszło w życie w 1985 r., prawo do dziedziczenia zostało połączone z wypełnianiem obowiązku utrzymywania rodziców, dziadków i pradziadków²³. W 1996 r. Chiny wprowadziły w życie prawo o ochronie interesów ludzi starszych. Było ono zmieniane w latach 2009, 2012 i 2015. Jego celem jest dbanie o interesy ludzi po 60. roku życia – nie można ich dyskryminować, obrażać, maltretować ani porzucać (art. 4).

Kilka przyczyn złożyło się na powstanie wspomnianego prawa. W 2015 r. liczba ludności powyżej 60. roku życia wynosiła 222 mln, co stanowiło 16% populacji chińskiej. Przewiduje się, że do 2050 r. osiągnie ona stan 400 mln, co będzie oznaczać 35% mieszkańców Chin. Taki stan rzeczy wynika częściowo ze stosowania polityki jednego dziecka (1979–2015). Przyczynia się też do niego wydłużenie przewidywanej długości życia w Chinach od 43 lat w 1960 r. do 76 w roku 2016²⁴. Czynniki te sprawiają, że coraz mniej młodych ludzi może dzielić między siebie obowiązki opieki nad starszymi. Ponadto ich mobilność, związana z wymogami nowoczesnej gospodarki, jeszcze bardziej utrudnia im podjęcie się tych obowiązków. Jej wzrost można zaobserwować wraz z postępem wprowadzania reform i otwarcia na świat. Towarzyszyła im migracja wielu młodych ludzi ze wsi do miast, z jednego miasta do drugiego, a nawet za granicę. Nie tylko doprowadziła ona do zwiększenia dystansu geograficznego pomiędzy pokoleniami, ale przyczyniła się także do pogłębiania różnic kulturowych między nimi. Wszystko to skutkuje tym, że utrzymanie rodziców staje się dla młodego pokolenia problemem, do czego dodatkowo przyczynia się brak rozwiniętego systemu ubezpieczeń społecznych²⁵.

²² Zob. Kodeks cywilny Republiki Chińskiej, art. 1117.

²³ Zob. Prawo dziedziczenia Chińskiej Republiki Ludowej, art. 13 i 14.

²⁴ Statystyki dotyczące spodziewanej długości życia są publikowane przez Bank Światowy (World Bank), zob. <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?locations=CN> [dostęp 4 lipca 2018].

²⁵ Stevi Jackson, Liu Jieyu, *The Social Context of Ageing and Intergenerational Relationships in Chinese Families*, „The Journal of Chinese Sociology” 2017, t. 4, nr 2, s. 2.

W odpowiedzi na wzrastającą mobilność młodych ludzi prawo chińskie uczyniło odwiedzanie rodziców obowiązkiem. Zgodnie z nim: „Członkowie rodziny, którzy mieszkają daleko, powinni często odwiedzać starszych i kontaktować się z nimi” (art. 13). Wymaga ono także instytucjonalnego wsparcia dla takich odwiedzin, a zatem „pracodawcy, w zgodzie z państwowymi przepisami prawnymi, zapewniają tym, którzy opiekują się rodziną [tj. rodzicami – W.Y.], czas wolny na odwiedzenie jej” (art. 13). Ponadto chińscy ustawodawcy zatroszczyli się o potrzeby psychiczne starszego pokolenia, stwierdzając, że „członkowie rodziny powinni się troszczyć o potrzeby mentalne ludzi starszych i nie powinni ich ignorować” (art. 13). W art. 21 cytowanej ustawy zadbano też o potrzeby emocjonalne wdowców i rozwodników. Gwarantuje on owdowiałym rodzicom prawo do zawarcia ponownego związku małżeńskiego mimo sprzeciwu ich dzieci: „Wolność do zawierania małżeństw przez ludzi starszych powinna być chroniona przez prawo. Ich dzieci oraz inni krewni nie powinni przeszkadzać im w rozwodach, zawieraniu ponownych związków małżeńskich oraz w życiu po ich zawarciu”. Ponadto ci, którzy ich utrzymują, „nie powinni czuć się zwolnieni z obowiązku ich utrzymania tylko dlatego, że zmienił się ich status matrymonialny”. Wspomniane prawo uściśliło także, że obowiązek opieki nad ludźmi starszymi spoczywa głównie na członkach ich rodzin. Państwo będzie im w tym pomagało, ustanawiając politykę przyjazną ludziom starszym, i zachęcało ludzi młodych, aby mieszkali ze znajdującymi się pod ich opieką ludźmi starszymi albo też w ich pobliżu (art. 27).

Konkluzje

W niniejszym artykule analizowałam zmiany w rodzinie chińskiej na podstawie zmian chińskiego prawa rodzinnego. Wzięłam przy tym pod uwagę kontekst historyczno-kulturowy analizowanych zmian. Prawo małżeńskie oraz Prawo o ochronie interesów ludzi starszych stanowiły główny przedmiot mojego zainteresowania. Moje hipotezy, że zarówno tendencja do indywidualizacji, jak i do familizmu wpływają na prawo chińskie, zostały pozytywnie zweryfikowane. Rzeczywiście wpływały na nie podczas ostatnich czterech dekad. Badając je, zauważyłam, że ich wpływ oddziaływał na inne relacje wewnątrz rodziny. Indywidualizacja najbardziej uwidaczniała się w prawach dotyczących relacji pomiędzy małżonkami. Jej wyrazem są zmiany w prawie małżeńskim, które doprecyzowują zasady podziału majątku w razie rozwodu. Natomiast w zakresie relacji międzypokoleniowych prawo chińskie wspiera tendencję do familizmu, nakładając na młodych ludzi bezwarunkowy obowiązek opieki nad starzejącymi się rodzicami. Stanowi ono

odpowieź państwa na coraz większą mobilność ludzi młodych, która utrudnia im wywiązywanie się z powyższego obowiązku.

Summary

Transformation of the Chinese family in the legal aspect: towards individualism or familism?

In this paper, I investigate the change in the term of a family in the context of modern Chinese family law, with a consideration of its historical-cultural context. The article concludes that the changes in family law in the recent four decades presents both a individualization tendency and familistic tendency. However, the two tendencies appear in laws and regulations concerned with different family relationships. Between the spouses, an obvious individualization inclination was gradually introduced. Whereas, facing a social reality of aging society and highly mobile life style, which causes providing for elders more difficult than before, the law intends to support intergenerational ties, and in this way promote a familistic outlook.

Keywords: Chinese family, family law, individualization, familism

Słowa kluczowe: rodzina chińska, chińskie prawo rodzinne, indywidualizacja, familizm

Bibliografia

1. *Annual Report of the Ministry of Civil Affairs of People's Republic of China*, <http://www.mca.gov.cn/article/sj/tjgb/?2>.
2. Beck U., *Risk Society: Towards a New Modernity*, London 1992.
3. Burgess E., Locke H.W., *The Family: From Institution to Companionship*, New York 1953.
4. Buxbaum D.C., *Chinese Family Law in a Common Law Setting: A Note on the Institutional Environment and the Substantive Family Law of the Chinese in Singapore and Malaysia*, „The Journal of Asian Studies” 1966, t. 25, nr 4.

5. Cosmos H. (red.), *Contested Individualization: Debates about Contemporary Personhood*, New York 2007.
6. Halskov Hansen M., Svarverud R. (red.), *iChina: The Rise of the Individual in Modern Chinese Society*, Copenhagen 2010.
7. Hui-chen Liu, *The Traditional Chinese Clan Rules*, New York 1959.
8. Jackson S., Liu Jieyu, *The Social Context of Ageing and Intergenerational Relationships in Chinese Families*, „The Journal of Chinese Sociology” 2017, t. 4, nr 2.
9. Kulp D.H., *Country Life in South China*, New York 1925.
10. Lau Siu-Kai, *Familism in an Urban-Industrial Setting: The Case of Hong Kong*, „Journal of Marriage and Family” 1981, t. 43, nr 4.
11. Levi W., *The Family in Modern Chinese Law*, „The Far Eastern Quarterly” 1945, t. 4, nr 3.
12. Qiang Shigong, *Sifa neng dong xia de Zhongguo jiating – Cong Zuigao renmin fayuan guanyu „Hunyinfā” de sifajieshi tanqi* [Rodzina chińska w sądownictwie chińskim, zaczynając od wyjaśnień Sądu Najwyższego dotyczących *Prawa Matżeńskiego*], „Beijing Cultural Review” 2011, nr 2.
13. Rogers E.M., Sebald H., *A Distinction between Familism, Family Integration, and Kinship Orientation*, „Marriage and Family Living” 1962, t. 24, nr 1.
14. Shen Yifei, *Geti jiating iFamily: Zhongguo chengshi xiandaihua jinchengzhongde geti, jiating yu guojia* [Jednostkowa rodzina i Family: Jednostka rodzina i państwo w miastach chińskich podczas procesu modernizacji], Shanghai 2013.
15. Tang Can, *A Review of Modernization Theory and Its Development on Family*, „Sociological Studies” 2010, nr 3.
16. Wang Yuesheng, *Dangdai Zhongguo jiating jiegou biandong fenxi* [Analiza zmiany struktury współczesnej rodziny chińskiej], Beijing 2006.
17. Xu Anqi (red.), *Family Values in Transitional China: A Comparative Perspective*, Shanghai 2013.
18. Yan Yunxiang, *The Individualization of Chinese Society*, Shanghai 2012.
19. Zongzhi Huang, *Zhongguo xiandai jiating: laizi jingjishi he falüshide shijiao*, [Współczesna rodzina chińska z punktu widzenia historii ekonomii i prawa], „Open Times” 2011, nr 5.